

УДК 378: 371

ПОТЕНЦІАЛ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Калаур Світлана Миколаївна
м.Тернопіль

У статті охарактеризовано сутність акмеології як науки та досліджено зміст акмеологічного підходу, а також висвітлено практичні механізми його впровадження. Проаналізовано основні проблеми, які можна розв'язати на основі впровадження акмеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників. Автором зосереджено увагу на висвітленні змісту акме-мотивації студентів під час навчання. Наголошено на необхідності розробки акмеологічного супроводу навчально-виховного процесу підготовки майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: акмеологія, акмеологічний підхід, майбутні соціальні працівники, механізми впровадження.

Становлення соціальної роботи в Україні вимагає розробки інноваційної системи навчання фахівців у вищих навчальних закладах. З метою підготовки професійно компетентних майбутніх соціальних працівників необхідно, насамперед, відмовитися від механічної передачі знань на основі репродуктивного підходу. Навчальний процес повинен бути спрямований на розвиток та самореалізацію особистості студента та самовдосконалення його у якості компетентного фахівця. Встановлено, що у сучасній практиці організації навчально-виховного процесу у ВНЗ спостерігається сильний дисбаланс у співвідношенні проблем інтелектуального і особистісного розвитку при безперечній перевазі першого. Зазначимо ще один негативний факт – проблема розвитку особистості студентів штучно підміняється механічною передачею теоретичних знань.

Формування у студентів уміння активно розвиватися під час навчання включає розвиток: інтелекту; емоційної сфери; стійкості до стресів; впевненості у собі й самосприйняття себе у якості майбутнього фахівця; позитивного ставлення до світу й прийняття інших; самостійності, автономності; мотивації самовдосконалення. Виходячи із вище наведених аргументів, вважаємо, що

формуванню у майбутніх фахівців уміння досягати максимальної самореалізації необхідно ще під час навчання у ВНЗ за умови використання акмеологічного підходу у процесі фахової підготовки. Встановлено, що на основі цього підходу забезпечується аналіз навчально-виховного процесу за усіма його напрямками, що дозволяє вводити необхідні корективи з метою досягнення кінцевого результату – підвищення якості підготовки фахівців, які працюватимуть у соціальній сфері.

На основі аналізу напрацювань В. Гладкової [2] встановлено, що без розробки фундаментальних теоретичних концепцій освіти, які базуються на використанні досягнень акмеології складно досягнути конкретних емпіричних результатів щодо формування високого рівня професіоналізму фахівця. Вважаємо, що й навчально-виховний процес підготовки майбутніх соціальних працівників потребує внесення акмеологічних інновацій.

Слід констатувати, що науковці (А. Деркач, В. Гладкова, В. Зазикін, О. Кривонос, Н. Кузьміна, С. Пожарський, С. Пальчевський та ін.) нині активно проводять науково-дослідні роботи, які спрямовані на: дослідження теоретичних проблем і розробку інтегративних методів формування «акмео-соціуму» як національної стратегії; дослідження теоретичних проблем і розробку методів формування акмеологічної концепції розвитку професіоналізму; дослідження і розробку структури та складу акмеологічного інструментарію в системі прикладної акмеології. Однак практичні аспекти використання акмеологічного підходу у підготовці майбутніх соціальних працівників є недостатньо вивченими. Отже, саме ці факти слугували для нас поштовхом для дослідження акмеологічних перспектив, що повинні бути покладені в основу процесу формування професійної компетентності у майбутніх соціальних працівників.

Виходячи із вище наведених аргументів, метою нашої статті є пошук засобів вдосконалення професіоналізму майбутніх соціальних працівників у контексті їхнього особистісного розвитку

і професійного становлення на основі застосування акмеологічного підходу.

Зазначимо, що акмеологія досить нова наукова галузь знань, що з'явилася у кінці 80-х років ХХ століття. Вона спрямована на вивчення «закономірностей та феноменів розвитку людини на ступені її зрілості і особливо при досягненні нею найбільш високого рівня у цьому розвитку» [1, с. 11]. Наведемо деякі підходи науковців до трактування сутності акмеології як науки. Зокрема, Н. Кузьміна [6] переконана, що акмеологія – це наука про вдосконалення, корекцію і реорганізацію творчої діяльності досвідчених фахівців. У своїй статті С. Пальчевський [7] стверджує, що акмеологія це поклик майбутнього. Зазначимо, що акмеологію, як науку, на сьогоднішньому етапі її розвитку відрізняє фундаментальність, інтегрований характер, а також гуманістична спрямованість. Досліджуючи творчість та професійно-творчі вміння фахівця під час навчання у ВНЗ О. Кривонос [5] стверджує, що акмеологія націлена на реалізацію одного із наріжних завдань системи освіти – на її перехід до творчих проблемних методів навчання і виховання, які забезпечують формування творчої особистості. У цілому, можна констатувати, що підготовка сучасного фахівця-професіонала неможлива без урахування нових тенденцій, що розглядаються в акмеології.

Як стверджують провідні науковці (А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна, С. Пальчевський) акмеологія націлена на пошук практичних механізмів удосконалення особистості, допомогу в досягненні нею вершини фізичного, духовного, морального і професійного розвитку. Зокрема на основі комплексного дослідження С. Пальчевський [7, с. 9] сформулював основне завдання, що полягає у дослідженні та аналізі закономірностей розвитку дорослої людини як: індивіда (складного живого організму), особистості (ядром якої виступають відношення людини до різних сторін об'єктивної дійсності) і суб'єкту діяльності (фахівця-професіонала); а також закономірності досягнення у цьому розвитку найбільш високого оптимального рівня.

Виходячи із вище наведених аргументів, ми дійшли висновку, що саме акмеологія, яка є наукою про механізми вдосконалення людської діяльності на базі новітніх інноваційних технологій, у повній мірі може сприяти формуванню професійного та компетентного соціального працівника. Отже, акмеологія при її практичному впровадженні у навчально-виховний процес активно сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців, які працюватимуть у майбутньому в соціальній сфері.

Досліджуючи основні поняття акмеології, В. Ільїн та С. Пожарський [4] зазначають, що акмеологічний підхід до вивчення явищ передбачає розгляд їх з позиції удосконалення та гармонії особистісного розвитку. Як стверджують А. Деркач і В. Зазикін, акмеологічний підхід – «базисна узагальнююча акмеологічна категорія, яка описує сукупність принципів, прийомів і методів, що дозволяють вирішити акмеологічні завдання та проблеми» [1, с. 226]. Таким чином, можна стверджувати, що саме акмеологічний підхід посідає провідне місце у системі акмеологічних основ організації навчально-виховного процесу у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників.

На основі акмеологічного підходу, професійну підготовку майбутнього соціального педагога на базі Інституту педагогіки та психології в Тернопільському національному педагогічному університеті ми розглядаємо як процес досягнення індивідуального максимально можливого для кожного студента розвитку теоретичної та практичної досконалості та професійної майстерності у навчальній, виховній та науковій діяльності, яка сприяє формуванню високого рівня загальної професійної компетентності та позитивно впливає на весь процес становлення майбутнього фахівця. З цієї точки зору, основна мета застосування акмеологічного підходу полягає у формуванні в майбутніх соціальних педагогів умінь вирішувати широкий спектр акмеологічних проблем і завдань, у тому числі у галузі професійної діяльності.

Наукові інтереси викладацького складу кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, що працюють у галузі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, стосуються таких проблем:

- формування під час навчання особистості студента, який з допомогою викладачів досягнути максимального ступеня своєї особистісної зрілості та належного рівня розвитку його у якості «індивіда», «особистості», а також «суб'єкта майбутньої професійної діяльності»;
- дослідження взаємозв'язків між вдосконаленням мікро-характеристик студентів (індивід → особистість → суб'єкт діяльності), що передбачає створення максимально сприятливих умов для досягнення особистісних вершин під час теоретичного навчання та практичної підготовки у майбутній фахівців безпосередньо на базах практик;
- розвиток практичних сторін професіоналізму майбутнього соціального працівника як визначальної передумови для продуктивної професійної діяльності в галузі розв'язання соціальних проблем;
- розробка практичних алгоритмів і технологій продуктивної навчально-виховної діяльності студентів, що передбачає сформованість теоретичної бази на основі ґрунтовних теоретичних знань та розвитку власного творчого потенціалу через стимулювання механізмів самовизначення, самоосвіти, самовиховання та самовдосконалення;
- впровадження дослідницько-розвиваючого практикуму акмеологічного супроводу навчально-виховного процесу, що включає дослідницький, корекційно-розвиваючий, консультативно-інформаційний інструментарій, який спрямований на вдосконалення практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

У ході вивчення практичних аспектів впровадження акмеологічного підходу ми дійшли до розуміння того, що навчально-виховний процес повинен бути організований таким чином, щоб сприяти максимальному розвитку особистості кожного студента, який здобуває фах соціального працівника, а також на формування його «акме» як майбутнього професіонала, що відзначається належним рівнем сформованості компетентності у розв'язанні соціальних проблем з яким до нього звертатимуться у майбутньому клієнти. Вважаємо, що випускникові, який здобув освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» чи «магістр» повинні бути притаманні прагнення до постійного поповнення знань, здатність самостійно ставити і вирішувати різноманітні завдання професійного характеру.

Додатковим аргументом на користь доцільності запровадження акмеологічного підходу в процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, що навчаються в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка є відсутність чіткої системи неперервної підготовки майбутніх фахівців, починаючи із середньої школи та закінчуючи післядипломною освітою. З огляду на це, запровадження акмеологічного підходу допомогло майбутнім соціальним працівникам досягнути найвищих вершин у навчальній діяльності, та надало б їм суттєву допомогу у процесі становлення та формування професіоналізму фахової компетентності, а також сприяло б прогресивному розвитку здатності до самореалізації як особистості та суб'єкта майбутньої професійної діяльності.

Вважаємо, що у контексті акмеологічного підходу необхідно запровадити осмислений пошук ефективних шляхів організації навчально-виховної діяльності студентів, яка була б спрямована на формування високого рівня професіоналізму. На основі акмеологічного підходу професійну підготовку майбутнього соціального працівника можна трактувати як процес досягнення кожним студентом максимально можливого («акме») рівня теоретичної та практичної досконалості в навчальній, науковій та виховній діяльності. Ми повністю погоджуємося із твердженням В. Федорова [8] у тому, що акме – феномен, який існує незалежно від свідомості людини. Науковець доводить, що «акме» є «семіотичним, символічно-образним багатофункціональним феноменом сюжетом якого є історія професійного становлення» [8, с. 33].

На основі аналізу наукових напрацювань українських фахівців О. Дубасенюк [3], В. Д. Федорова [8] та В. О. Швидкого [9] у практичному аспекті акмеологічний підхід щодо вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників повинен реалізовуватися у такій послідовності:

- системне проектування акмеологічного освітнього середовища у вищому навчальному закладі, що передбачає розвиток у студентів внутрішнього прагнення до успіху, творчості під час здобуття освіти;
- цілеспрямована практична діяльність щодо розробки та практичного впровадження графічної моделі впровадження акмеологічного підходу у навчально-виховний процес, яка безпосередньо передбачає впровадження акмеологічних технологій (технології забезпечення успіху і високих досягнень у процесі самовдосконалення та цілеспрямований розвиток «акме» кожного студента);
- оновлення змісту професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на основі запровадження інноваційних технологій навчання та введення принципів системності, цілісності та наступності;
- розробка акмеологічного супроводу навчально-виховного процесу (впровадження інноваційних форм та методів співпраці викладачів зі студентами, які базуються на акме-мотивації та акме-підтримці);
- системний аналіз результатів, які досягають студенти у процесі навчання та внесення коректив у їхню подальшу професійну підготовку шляхом внесення доповнення у навчальні плани та розробки спецкурсів.

Вважаємо, що організовуючи навчально-виховний процес викладачам доцільно брати до уваги об'єктивні та суб'єктивні чинники, які суттєво впливають на результативність впровадження акмеологічного підходу. Зокрема, до найбільш впливових об'єктивних чинників ми відносимо: умови навчання та відпочинку студентів, стан їхнього здоров'я. Встановлено, що до суб'єктивних чинників доцільно відносити акме-мотиви та акме-здібності, які спонукають майбутніх соціальних працівників до особистісного та професійного вдосконалення.

У процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників ми покладаємо великі надії на акме-мотивацію та розвиток акме-здібностей. Зокрема акме-мотивацію розглядаємо як внутрішню спрямованість особистості на розв'язання акмеологічних задач професійного розвитку та вдосконалення, а також на забезпечення поступального руху в галузі досягнення високого рівня професіоналізму ще під час навчання. Внутрішня мотивація передбачає розвинуту у студентів здатність будувати найбільш перспективні варіанти особистісного та професійного розвитку, обирати та реалізовувати оптимальні прийоми та технології переходу із одного рівня на більш високий, долаючи при цьому об'єктивні та суб'єктивні перешкоди. У свою чергу, акме-здібності трактуємо як індивідуально-психологічні властивості майбутнього соціального працівника, які забезпечують підтримку його висхідного поступального професійного розвитку.

Таким чином на основі акмеологічного підходу, професійну

підготовку майбутніх соціальних працівників можна розглядати у якості закономірних змін їх у якості індивіда, особистості та об'єкту діяльності. У результаті власних досліджень, ми прийшли до розуміння того, що розвиток студентів буде найбільш оптимальним лише на основі досягнення ним особистісної зрілості, яка є критерієм особистісного зростання та виявом особистісного потенціалу. Тобто, студент розвивається та самоактуалізується за рахунок внутрішніх ресурсів, а не штучно на основі зовнішньої мотивації з боку викладача, який його до цього спонукає.

Вважаємо, що основними механізмами досягнення «акме» майбутніми соціальними працівниками за умови реалізації акмеологічного підходу можна вважати: саморозвиток, самовдосконалення, самоосвіту, самовиховання та самоконтроль. У цьому контексті професійна діяльність викладача повинна бути спрямована на допомогу студентові у формуванні особистісної зрілості, що передбачає перетворення його на цілеспрямовану особистість, яка знаходить внутрішні резерви для подолання життєвих обставин та має внутрішню спрямованість на професійну та особистісну самореалізацію та досягнення вершини («акме») у цьому процесі.

Висновок. Впровадження акмеологічного підходу в навчально-виховний процес дасть можливість майбутнім соціальним працівникам досягнути як особистісного так і професійного зростання. Сьогодні у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка активно проводяться науково-дослідні роботи спрямовані на: розробку інтегративних методів формування акмеологічного освітнього середовища; вивчення та практичне впровадження методів формування акмеологічної концепції розвитку професіоналізму; дослідження та активне впровадження акмеологічного інструментарію, що спрямований на вдосконалення механізмів розвитку особистості студентів. Встановлено, що на основі акмеологічного підходу студент виступає у якості активного «суб'єкта діяльності» та може максимально повно реалізувати себе як особистість, суб'єкт діяльності та професіонал. А тому під час організації навчально-виховної діяльності майбутніх соціальних працівників головний акцент необхідно робити на використанні акмеологічного підходу.

Отже, наш власний досвід та тривалі педагогічні спостереження дають підстави для констатації, що саме акмеологічний підхід є найбільш оптимальним щодо організації навчально-виховного процесу та найкраще узгоджується із сучасними інноваційними методами організації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Перспективи наших подальших досліджень будуть спрямовані на висвітлення практичних аспектів організації експериментального дослідження щодо запровадження акмеологічного підходу у навчально-виховний процес та визначення достовірності та математичної вірогідності отриманих результатів.

Література та джерела

1. Акмеология: учебное пособие / А.А.Держак, В.Г.Зазыкин. – Спб.: Питер, 2003. – 256 с.
2. Акмеология развития / под общ. ред. В.Н.Гладковой, С.Д.Пожарского. – Спб., 2006. – 391 с.
3. Дубасенюк О.А. Фундаментальна акмеологія: засади вдосконалення професійного-педагогічної підготовки майбутніх учителів / О.А.Дубасенюк // Акмеологія в Україні: теорія і практика: журнал / гол. ред. Огнев'юк В.О. – 2010. – №1. – С.18-26
4. Ильин В. В. Философия и акмеология / В.В.Ильин, С.Д.Пожарский. – СПб.: Политехника, 2003. – 395 с.
5. Кривонос О.Б. Творчість і професійно-творчі уміння спеціаліста О.Б.Кривонос // Педагогічні науки : зб. наук. праць / гол. ред. В.О.Цикін. – Суми: СумДПУ, 2002. – С.285-293
6. Кузьмина Н.В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования / Н.В.Кузьмина. – М.: Исследоват. центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. – 144 с.
7. Пальчевський С.С. Акмеологія – поклик майбутнього / С.С.Пальчевський // Акмеологія в Україні: теорія і практика : журнал / гол. ред. Огнев'юк В. О. – 2010. – №1. – С.7-13
8. Федоров В.Д. Психолінгвістичний ракурс поняття акмеології / В.Д.Федоров // Акмеологія в Україні: теорія і практика : журнал / гол. ред. Огнев'юк В. О. – 2010. – №1. – С.27-39
9. Швидкий В.О. Акмеологічні підходи до формування образу Я-професіонала у студентів ВНЗ / В.О.Швидкий // Акмеологія в Україні: теорія і практика: журнал / гол. ред. Огнев'юк В. О. – 2010. – №1. – С.128-135

В статті представлено потенціал використання акмеологічного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Охарактеризовано сутність акмеології як науки і представлено зміст акмеологічного підходу, а також освітлені практичні механізми його впровадження в навчальний процес. В статті проаналізовані головні проблеми, яких можна уникнути на основі впровадження акмеологічного підходу в професійну підготовку майбутніх соціальних працівників. Автором зосереджено увагу на сутності акме-мотивації студентів во время учебы. Отмечена необходимость разработки акмеологического сопровождения учебно-воспитательного процесса подготовки будущих социальных работников.

Ключевые слова: акмеология, акмеологический подход, будущие социальные работники, механизмы внедрения.

The article describes the essence of the Akmeology as the science and researches the content of akmeological approach, also it highlights the practical arrangements for its implementation. The article analyzes the main problems that can be solved on the basis of introduction of akmeological approach for training of future social workers. The author also has focused on covering the content of students' akme-motivation during training. The necessity of developing of akmeological support for educational process of future social workers training has been underlined.

Key words: akmeology, akmeological approach, future social workers, mechanisms of implementation.